

Søllerød*).

Efter manuskript af afd. professor *Axel Olrik*
ved mag. art. *Hans Ellekilde*.

Søllerød og Øverød ligger nær ved hinanden, saa tæt at det ikke nu er hver mands sag at kende, hvor den ene ender og den anden begynder. De ligner hinanden i navn, og de ligner hinanden i udspring; de er skaaret ud af skoven. Paa Søllerød ses det endnu stærkere end paa Øverød. kilet ind som den er i Gel skovs nordøstre hjørne med Kirkeskov og søens lille trægruppe paa de andre sider, ja med udløbere af Gel skov næsten ind til byen. Deres udspring er ens; begge opstaaede af rydningsgaarde. Silveruth (som navnets ældste form er) røber sig som ryddet af en Silve, ligesom Øperuth af en Øpe.

Saa ens de er af udspring, er de dog nu ret forskellige. Er Øverød en bonde- og nu til dels smaafolksby, er Søllerød mere fornem, en by af villaer og lystgaarde. Den har engang haft sine bønder, men det er længe siden; lange tider har man kunnet lede vidt og bredt i Søllerød uden at finde en virkelig bonde. Gadekær og bybrønd og den hele grønning midt i byen staar som rester fra de tider; men har Øverød sit bystævne, saa har Søllerød sin kro: et vidnesbyrd især om de glade skarer af gæster der bruger søndagen til en skovtur. Dette hænger sammen med skovens nærhed, men paa ganske anden maade end byens tilblivelse som rydningssted.

---

*) En tilsvarende, lidt ældre afhandling om Øverød er trykt i aarbogen for 1914 side 35—45.

Søllerød har gennem tiderne været mange ansete mænds bopæl. Den første af dem var den Silve, der ryddede skoven og satte bo her. Men byen løste sig ikke op i bondehjem; en enkelt større gaard gav stedet dets præg.

Roskildebispen ejede i »Silveruth« en gaard der udgjorde et helt bol jord, o: den var seks gange saa stor som hver af bondegaardene i Øverød. Det synes som Silves rydningsgaard ikke er bleven delt, men fortsat videre som en større gaard.

Hovedbegivenheden i Søllerøds historie i middelalderen blev kirkens opførelse. Allerede i det 12te aarh. byggede man her en lille kirkehal med svære vægge af limsten og hjørner af huggen kamp; i ydre fremtræden har den snarere lignet nutidens begravelseskapeller paa en større kirkegaard end de egenlige sognekirker. Bygningens høje alder fremgaar heraf; næsten alle saadanne kirker er ældre end indførelsen af de brændte teglsten. Men hvorfor gjorde man Søllerød til kirkeby? For nutiden vilde svaret være givet ved den smukke plads som kirken har, knejsende paa den stejle bakke over Søllerød sø. Men dengang har den lille stenkirke ikke kunnet hævde sig nogen iøjnefaldende plads. Og dens plads i sognet var meget afsides; egenlige byer var kun Nærum og Holte; kirken laa i det dyrkede lands udkant, ligefrem i et hug ind i skoven.

Sagen sammenhæng er sikkert den, som det saa ofte var, naar en lille by paa -rød eller -rup blev kirkeby: kirkebygningen var skænket af en enkelt større jordejer; den tjænte som gaardkirke — som adeligt kapel — for gaardens beboere, og blev ved forholdenes magt tillige sognekirke for egnens beboere. Kirkens bygning er intet vidnesbyrd om at Søllerød var vokset op til by, men netop om at jorden holdtes samlet; ellers kunde den enkelte ejers fromhed ikke have givet sig udslag i saa storslaaet en ofsergave.

Der gik et hundredaar eller der gik et par. Da kunde den lille kirke af huggen sten slet ikke rumme den voksende mængde af sognefolk. En fuldstændig ombygning var nødvendig. Man nedbrød den østre gavl og gjorde kirkeskibet næsten dobbelt saa langt, og satte desuden et

langt korhus til for enden; man nedbrød en del af den vestre gavl, og satte et mægtigt taarn i stedet; midt paa den ene langside blev et vaabenhus tilføjet; alt bygt i store røde teglsten, saakaldte munkesten, med takket kam og tavlet flade i alle gavle. Over kirkerummet i hele dets længde spændtes spidsbuede hvælvinger. Saaledes fremkom den Søllerød kirke, der endnu staar, en af disse smukke, alvorlige og dog hyggelige landsbykirker, hvorefter vi har saa mange, festlig især naar sollyset skinner ind i dets kor og venlige hænder har smykket den til pinse, jul eller høst.

Kun skiller den sig fra mange andre kirker ved at være lagt paa en plads af enestaaende skönhed, midt i naturens og det dyrkede lands møde.

Det er ikke al omdannelse i Søllerød by jeg skal tale om. Det er om opdagelsen af stedets skönhed; og det vil for en stor del sige det samme som *opdagelsen af den danske naturs skönhed*.

Man tror let, at det er mennesker medfødt at kunne se at naturen er smuk. Alle véd, at den danske bøgeskov er smuk, ogsaa alle de der ikke selv *føler* det, men har hørt det; fædrelandssangene har sunget det ind i os, — og maaske rejsebøger, reklamebøger og aviser har givet en tilgift af vidnesbyrd derom. Alle véd, at Søllerødegnet er smuk, ogsaa de der dog helst kommer der for kaffen i krohaven og for skydebanernes skyld. Men saa selvfølgelig har det ikke været for slægter i længst svundne tider, at der er skönhed i naturen. Jeg vil ikke tale om hin fjærne tid, da man frygtede naturen som en fremmed og uhyggelig magt. Der er mange folk i nyere tid, for hvem »engen kun er blegeplads, og skoven er kun brænde«.

Nej glæden over naturen er en vinding der er naaet i tidens løb; nogle har i kraft af større ævner og særlige vilkaar *oplevet* naturens skönhed; fra dem er denne viden, denne fortrolighed bleven spredt i stadig større krese.

Jeg vil ikke her tale om de tilløb og begyndelser af den art, der har været i vore gamle folkeviser, de første der i hjærtevarmende ord har forkyndt engens og den »grønne rosenlunds« skönhed, de første der har ladet sig

stemme af dagens og aarets tider til at klinge igen ud fra menneskesjælens eget dyb. Der er inderlighed, men der er mindre omfang i disse gamle visers naturstemning; deres riddere og jomfruer har kunnet i flygtigt øjeblik fange naturens stemninger og tone dem igen, men de har ikke kunnet fremstille naturen i dens mangfoldighed og dens enkelte dele. Derfor har de heller aldrig en sang *om* naturen, men kun glimt af den ind i digte, der handlede om andet.

Menneskene kan kun ret opdage noget igennem modsætninger. Det er bymennesker der først har fundet naturen smuk, fordi de savnede den, og levede i dens minde og i haab om gensyn, alt mens de færdedes paa gadens brosten. Det er ikke de mennesker der læste i bøgerne, som havde sværest ved at se det skønne, — bogstøvet er ikke saa slemt som de tror. Det var byboer og bogmænd, som har den største del i at opdage naturen.

Fra nogle — dem der opdagede den — spredte glæden ved den sig videre. Den gik fra land til land, ligesom saa mange opdagelser og vidskaber.

Ævnen til at se paa et landskab er mest de sidste 300 aars eje. Det er den nordlige halvdel af Europa der stærkest ejer den. Det er de gamle nederlandske kunstnere, der er gaaet i spidsen med at gengive naturens mangfoldighed i hele dens sammenspil: vand og klipper og den skyede himmel, det sønderrevne gamle træ og den groende ungskov. Den der vil gaa op paa vort Kunstmusæum i København (overfor Sølvgadens kaserne) han kan se hvordan de nederlandske malere i 17de aarh. opdagede, at alt dette var til og var værdigt en kunstners pensel.

Fra dem naaede denne viden ud i videre kredse; man begyndte at rejse for at se det smukke i landenes natur. Den naaede ikke alle paa én gang; dengang vor store komediedigter Holberg i sin ungdom vandrede over Alperne, ærgrede han sig bare ved at se paa de mange sten, — nu rejser folk i tusindvis for at se solen gløde paa deres fjældtoppe.

I dette 17de aarh., hvor natursansen vokser frem, opdager man ogsaa at Søllerød er smukt. Man synes end-

ogsaa at være sig det saa bevidst, at det udpeges for fremmede. En rejsende Franskmand, Vrigny, beretter i sin rejsebeskrivelse (udgivet 1707), at »Solary« (som han kalder den) er »et af de yndigste steder i dette land«. Ved 17de aarh.s slutning begynder københavnske embedsmænd og ligestillede at have sommerboliger herude. Den første er vel historikeren Peder Resen o. 1680. Et andet sted beboedes af livlægen Moths enke, en i datiden fornem person, thi hendes datter Sofie Amalie Moth var Kristian V's elskerinde; efter hendes død ejedes stedet af sønnen, den i sin tid ansete sprogforsker Moth. Dette er oprindelsen til den i byens hjærte liggende Mothsgaard, der altsaa fortsætter en ældre bondegaards tilværelse. Gaarden ved siden af, op ad kirkegaarden, ejedes af en af professorerne blandt Holbergs samtidige, den kloge og frisindede Kofoed Ancher. Dette nævner jeg kun som eksempler paa, at det var nu byfolkene, de mest dannede af dem da, trængte ind paa dette omraade. Da i 18de aarh. Søllerødgaard byggedes, blev de saa meget flere i tal; man kan finde ligstene over egnens velagtede mænd, sirligt udhugne, oppe ved kirken.

Opdagelsen af Søllerøds naturskönhed og bosættelsen af den höjere embedsstand bragte en forandring med sig: den mere palæagtige bebyggelse. Den störste af disse omdannelser var opførelsen af Søllerødgaard, som skyldes admiralen Danneeskjold-Samsø.

Det var en ganske mærkelig og i vor historie fortjænt mand, — den første berömthed der fæstede bo her paa stedet. Han var efter sin fødsel en slags prins: hans far Chr. Gyldenløve var søn af Kristian V og Sofie Amalie Moth; faderen var en dygtig og betroet fører af tropper, men døde 1703 af sygdom, inden den store krig i de nordiske lande udbrød. Sønnen, Danneeskjold, fødtes nogle maaneder efter hans død, og kom som barn og ganske ung til at opleve den store nordiske krig. Han var kun syv aar gammel, da hans farbror Ulrik Christian leverede Svenskerne træfningen i Køgebugt, hvor »Dannebrog« med Iver Hvitfeldt sprang i Luften; han var stor dreng, da Tordenskjold udførte sine berömmeligste kampe. Han blev sendt over til

England at opdrages; mekanik og søvæsen havde hans særlige interesse; til slutning studerede han skibsbygning i Holland og kom saa hjem 18 aar gammel. Det var lige da freden sluttedes efter den store nordiske krig.

Det var ikke let i de tider straks at komme til de virksomheder, man helst ønskede; kongen gjorde sin halvbror-sön först til rytterkaptejn, saa til kaptejn i garden; saa gjorde Kristian VI ham til höjesteretsassessor, inden han endelig kom paa den rette plads iblandt lederne af flaadens. Dannelskjold var et af disse vanskelige mennesker, der saa udmærket kan se at alt det som de andre gör er det gale, og kun han selv duer til det rigtige; men han var tillige en mand med dyb kærlighed til sit fædreland, med klart overblik og med ævne til at skabe fremvækst og orden, hvor han kommer. Snart albuede han sig frem til den ledende plads; kongen fandt ham ikke behagelig, men vidste at han var nyttig. Bygningen af nye större linjeskibe blev taget fat; arsenalbygningerne paa Holmen — de mærkelige gamle huse ovre paa Kristianshavns siden, som man kan se den dag i dag — blev opførte; en dok til flaadens blev opført, flaadens leje uddybet, og en mægtig udvidelse af Københavns havn begyndt, Københavns søbefæstning planlagt; officerernes uddannelse fra grunden af forbedret; flaadens mandskab blev taget ved indrullering, altsaa ved almindelig værnepligt. Man vidste nu, hvad det havde haft at sige, at flaadens under den store krig havde været tarvelig rustet, tarvelig bemanded, daarlig bespist, hærjet af sygdom, og at det var grunden til at Danmarks flaaede som helhed ikke havde udrettet det i krigen, som man efter dens store fortid maatte vente af den. Dannelskjold fik ikke lejlighed til at blive en krigens mester, men han var en *forberedelsernes mester*. Da han i en halv snes aar havde staaet i spidsen for søetaten, talte vor flaaede 29 linjeskibe og en mangfoldighed af mindre fartøjer; desuden søgte hans tanker og til dels hans virksomhed videre ud: København som Østersøens stapelstad, statens indgreb for at løfte hele det økonomiske liv.

Det var midt under denne hans travleste virken, at hans tanker vendte sig til Søllerød, som han vel allerede

var knyttet til gennem sin farmor, Sofie Amalie Møths slægt. Her vilde han bygge sig en statelig bolig til hvile naar han engang trak sig ud af embedstravlheden. Alle-rede 1740 købte han sig en derliggende gaard, 1742 byggede han sig den ny Søllerødgaard, som man snarere kan kalde et slot end en gaard; d. 30. juli kunde han byde sin kongelige fætter ud at se den nye pragtbolig.

Slottenes plads havde forandret sig i den sidste menneskealder. Opdagelsen af naturens skönhed gjorde, at man lagde dem der hvor den videste udsigt over smukke egne var at finde; og man glemte naturligvis ikke at lægge bygningen saaledes, at den tog sig saa fornemt ud som muligt i landskabet. »Eremitagen«, Kristian VI's lille jagtslot paa Dyrehavssletten, er et tydeligt eksempel, indfattet som det ligger af de to store skovmasser; Frederiksberg slot (af Frederik IV) er et lignende; de der kender Lejre, véd hvorledes Ledreborg ligger paa brinken ud mod Lejreaa med skrænten udskaaret i blomsterfyldte terrasser. Saaledes var det ogsaa med Danne-skjolds nye Søllerødgaard; den puttete sig ikke som de gamle gaarde ind i skovlæet; den laa ude, kronende det store bakkedrag's hævnning, og blot med Kirkeskoven som baggrund. Det var en uhyre, statelig bygning, næsten 100 alen lang; for neden fyldt af en eneste stor havesal, prydet med byster og vævede tæpper, foroven med en række værelser og udenfor dem en lang aaben gang; et par lavere tværflöje strakte sig frem mod landevejen; og i nærheden byggedes et kapel, skönt sognekirken laa nær nok. Fra den höje altan paa bygnin-gens midte var der en enestaaende udsigt.

Her kunde Danne-skjold se ud ikke blot over skraanin-gen ned mod Ørholms og Ravneholms skove, over mar-kerne ved Lyngby og alle Dyrehavens vekslende partier. Hans öje kunde ogsaa søge ud til Øresundet og se dets hundreder af sejlere og hans egne stolte slagskibe, han kunde se over København, hvis bygninger paa Holmen mindede om hans forsynlige styrelse, og videre ned til Køgebugt med de mange minder fra Danskes tapre kampe. Her kunde han paa én gang hvile ud i naturen, og dog føle sit manddomsværk saa nær.

Danneskjold var i disse sidste aar af Kristian VI's regering optagen af at fuldstændiggøre sin ejendom. Han købte sammen det meste af Søllerød by. Han byggede vandtaarn med pumpeværk der førte vandet op til slottet; han bragte haven i stand med alle de sære blomster og bede som hørte til datidens havestil. Og bagved den indhegnede han et højtliggende stykke af Kirkeskoven som park og huggede udsigter ned over søen (ti at man kan glæde sig endnu mere ved et stykke natur der slet ikke er hegnet og friseret, var ikke gaaet op for den tids mennesker).

Danneskjold fik den forudsatte hviletid paa Søllerødgaard tidligere end han havde ventet. Snart efter Frederik Vs tronbestigelse blev han afskediget fra sine embeder; som et plaster paa det saaledes tilføjede saar fik han elefantriddernes kæde, endog selve det eksemplar, kong Kristian VI havde baaret; men det har næppe været ham trøst nok. Ikke heller valgte han Søllerødgaard til sit alderdomshjem, men solgte det en otte aar efter (1755), for at drage over til sin anden gaard, Marselisborg ved Aarhus. Det har næppe heller været ham nogen tilfredsstillelse fra slottets vinduer og altan at se ud til hele det virkeomraade han nu var udestængt fra.

Der hengik ikke mange aar för Søllerødgaard blev købt af selve kronen; Frederik V vilde skænke den til den indkaldte franske general St. Germain (1763); han havde jo gjort sig fortjænt ved en storartet genordning af den danske landmagt. Paa kongelig bekostning — og det blev ikke billigt — blev slottet sat i stand (det alene kostede 12,000 rigsdaler), og her levede den ansete general — der aldrig naaede til at lære dansk — saaledes, at han ved sin humane optræden vandt egnens velvilje.

Det er mærkeligt at se. Til Søllerød knytter sig ikke noget af vor histories berömteste navne, og stedets glanstid falder i en af vore störste fredsperioder. Men det bevarer mindet om den, der i fredstid forberedte landets værn og ordnede dets forhold, og derved skabte en sikkerhed for dets fred.

For St. Germain, ligesom hans forgænger, blev det dog en paatvungen hviletid i deres bedste manddomsalder. Den kraftige haand, hvormed han gennemførte nydannelser paa alle krigstjænestens omraader (ændringer der nu forekommer os som de selvfølgeligste ting af verden), vakte modstand hos mange der var knyttede til de gamle forhold; han havde paa sit omraade været en klarhovedet, fasthaandet Struense, men ogsaa hensynsløs overfor det bestaaende; og som udtryk for misstemningen fik han sin afsked straks ved Kristian VII's tronbestigelse. En snart følgende genindsættelse førte kun til at han atter blev afskediget og fik tilhold om at forsvinde fra den danske skueplads.

Ved St. Germain's bortrejse faldt Søllerødgaard tilbage til kronen, og slottet blev nu arveprins Frederiks sæde. Men dermed er ogsaa dets glanstid forbi. Det var en krank skæbne, der ramte de fleste af disse nordsjællandske smaaslotte og et enkelt større: Søllerød, Frydenlund, Sofienberg, Hörsholm, der alle byggede paa den nyvakte naturinteresse, men dog i ikke ringe grad skyldte et fyrsteligt lune deres tilblivelse. 1780 overlod kronen et andet af disse slotte til arveprinsen og stillede Søllerødgaard til auksjon. En privatmand købte det for en forholdsvis ubetydelig penge, rev hovedbygningen ned, og opførte af en del lævninger den nuværende Søllerødgaard, der ligger nærmere ind mod bykæret. Af den gamle bygning staar kun en af tværfløjene tilbage; og gaar man ind i den nuværende hovedbygning, træffer man i de svære døre med en overdaadighed af messingbeslag en lævning af det gamle slots pragt.

Saaledes var Søllerøds glanstid til ende; intet enkelt berømt hjem giver mere byen sin glans; men paa de skønhedsberømte steder ved søens bred og i skovens læ har rejst sig rækker af sommerhjem og varige boliger. Men endnu langt flere gæster er de tusender af mennesker, der paa sommerdagene stævner herind langs søstiens bøge der-nede eller langsomt vandrer op ad den smukt krunmede vej langs de ærværdige stendiger, og i Søllerød hyggelige

krohave finder et hvilepunkt inden de fordyber sig i egenens andre skönheder.

Sommerlivet har saaledes bredt sig i videre krese. Fra den højere embedsstand ud til en noget talrigere mængde af hvad man ofte kalder den dannede klasse, og i deres følge er folkets glade mængde rykket ind, om end kun for kortere stund. Alle har de del i dets sommerglæder. Kun om vinteren er der stille, forholdsvis uddød, lukkede skaadder paa mange steder. Gadekæret ligger rolig og blankt, ingen flittige hænder drejer bybröndens haandsving. Byen har med den døde vinter købt sin glade sommer; og dens bonde- og smaafolksliv, der tidlig har været indskrænket, har forlængst maattet vige for de kapitalstærkere byfolk.
